

TELKİN

da olduğunu ileri sürmüşse de bu görüş Şâfiî âlimlerinin çoğunluğu tarafından bile kabul görmemiştir. Hanefîler'den İbnü'l-Hümâm da hadisin gerçek anlamında kabul edilebileceği yönünde deliller getirmektedir ve açıklamalar yapmaktadır. Şâfiîler'den İzzeddin İbn Abdüsselâm ile Emîr es-San'ânî ve Azîmâbâdî gibi âlimler ise definden sonra telkin uygulamasının şer'î dayanaktan yoksun bir bid'at olduğu görüşündedir. Çağdaş ulemâdan Nâsirüddin el-Elbânî gibi Selefî eğilimli bazı âlimlerle Vehhâbî geleneğine mensup kişi ve gruplar bu uygulamaya şiddetle karşı çıkmakta, çeşitli delillerle bunun bid'at olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi), Beyrut, ts. (Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî), VIII, 249-250; İbn Hazm, *el-Muḥallâ* (nşr. Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî), Beyrut 1405/1984, V, 157; Gazzâlî, *İḥyâ*, Kahire 1358/1939, IV, 450, 476; Muvaḥḥakkuddin İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, Riyad 1401/1981, II, 450, 506; İzzeddin İbn Abdüsselâm, *Kitâbü'l-Fetâvâ* (nşr. Abdurrahman b. Abdülfetâh), Beyrut 1406/1986, s. 95; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Tezkire fi aḥvâl'l-mevâ' ve umûr'l-âhire* (nşr. Ebû Süfyân Mahmûd b. Mansûr), Medine 1417/1997, I, 61-64, 177-180; Nevevî, *el-Mecmû'*: *Şerḥu'l-Muhezzeb* (nşr. M. Necîb el-Mutîfî), Cidde 1980, V, 101-105, 273-275; Takyyüddin İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'l-fetâvâ* (nşr. Enver el-Bâz – Âmir el-Cezzâr), Riyad 1426/2005, XXIV, 296-299; İbnü'l-Hâc el-Abderî, *el-Medḥal*, Kahire 1401/1981, III, 264-266; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdû'l-me'âd*, I, 522-524; İbn Hacer el-Askalânî, *Telḥiṣü'l-ḥabir* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmeccid – Ali M. Muavvaz), Beyrut 1419/1998, II, 240-244, 310-311; İbnü'l-Hümâm, *Fetḥu'l-kadîr*, Beyrut, ts. (Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî), II, 68-69; Şemseddin es-Seḥâvî, *el-İzâh ve't-tebyîn bi-me's'ele't-telkîn* (a.mlf., *Ḳurretü'l-âyn* içinde, nşr. Nizâm Ya'kûbî), Beyrut 1426/2005, s. 145-242; Hattâb, *Mevâhibü'l-celil* (nşr. Zeke-riyyâ Umeyrât), Riyad 1423/2003, III, 22-24; Şirbînî, *Muḡnî'l-muḥtâc*, I, 330, 367; Ali el-Kârî, *Fetḥu bâbi'l-inâye* (nşr. M. Nizâr Temîm – Heysem Nizâr Temîm), Beyrut 1418/1997, I, 428; Buhûdî, *Keşşâfû'l-kinâ'* (nşr. Ebû Abdullah M. Hasan), Beyrut 1418/1997, III, 119, 209-213; Emîr es-San'ânî, *Sübûlû's-selâm* (nşr. Fevâz Ahmed ez-Zemerlî – İbrâhim M. el-Cemel), Beyrut 1412/1991, II, 184-185; Tahtâvî, *Hâşiye 'alâ Merâkû'l-felâh*, Bulak 1318, s. 366-368; Şevkânî, *Neylû'l-evḫâr*, Kahire, ts. (Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî), IV, 101-102; Mustafa b. İbrâhim el-Kerîmî, *Nûrû'l-yakîn fi me's'ele't-telkîn* (Ahmed b. Zeynî Dahlân, *ed-Dürerü's-seniyye fi'r-reddi 'ale'l-Vehhâbiyye* içinde), Kahire 1991, s. 90-118; Muhammed b. Muhammed el-Cemâlî es-Siyâmî, *Tebşirâtü'l-mü'minîn fi'stiḥbâbi't-telkîn* (a.e. içinde), s. 131-136; Osman b. Ömer es-Sûmâlî, *et-Tebyîn fi edilleti't-telkîn* (haz. Abdün-nâsir Ali Hüseyin), [baskı yeri yok] 1428; M. Nâsirüddin el-Elbânî, *Aḥkâmü'l-cenâ'iz ve bide'u-hâ*, Beyrut 1388/1969, s. 14, 168; a.mlf., *İrvâ'u'l-galil fi tahrîci eḥâdişi menâri's-sebil*, Beyrut 1399/1979, III, 149-150, 203-205; Abdullah b. Muhammed Hammâdî, *Şerḥu's-şudûr bi-beyâni*

bide'i'l-cenâ'iz ve'l-kubûr: Fetâvâ ehlü'l-ilm fi aḥkâmü'l-cenâ'iz ve'l-kubûr, Kahire 1420/2000, s. 230-250, 455-460; Ali Hasan Ali Abdülhamîd el-Halebî, *el-Ḳavlü'l-mübîn fi da'fi ḥadişeyi't-telkîn ve iḳrâ'u 'alâ mevṭakûm Yâsîn*, Medine 1409; Ali Çolak, "Ölmek Üzere Olan Kişiye ve Mezar-daki Ölüye Yapılan Telkin ile İlgili Rivayetler", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV/2, Adana 2004, s. 201-222; "İhtizâr", *Mu.F.*, II, 78-79; "Telkîn", a.e., XIII, 290; "Cenâ'iz", a.e., XVI, 42-43; "Mevt", a.e., XXXIX, 256-259; Sâlihî Kirmânî, "Telkîn", *DMT*, V, 76.

HACI MEHMET GÜNAY

TELKİN
(التلکین)

Râvinin gaflet yüzünden
güvenilirliğini kaybetmesine yol açan
zabt kusuru için kullanılan
hadis terimi.

Sözlükte "bir sözü veya düşünceyi başkasına aşlamak, zihnine sokmak" anlamındaki **telkîn** terim olarak "bir râvinin hâfıza bozukluğu, dalgınlık veya gevşekliğinden (**gaflet**) yararlanarak sened veya metin yönünden kendisiyle ilgisi olmayan bir hadisi, 'Bu hadisi sen rivayet ettin' gibi sözlerle kabullenmesini sağlamak" demektir. Râvinin telkini kabullenmesine **telakkun** denir; hadis münekkittleri bu durumu "luḳḳine fe telakkane" (telkine mâruz kaldı ve telkini kabul etti) gibi sözlerle ifade ederler. Râvide aranan iki temel özellikten biri olan zabtın bulunması için râvinin rivayetleri iyi ezberlemesi, kitabındaki rivayetleri iyi koruması ve her zaman daima dikkatli davranması şarttır. Telkin râvinin bu şartı taşımadığını, dolayısıyla güvenilirliğini yitirdiğini gösteren on temel rivayet kusurundan (metâin-i aşere) biridir. Râvinin telkine kapılması daha çok hâfıza kaybı, bunama ve körlük gibi ârizalar ya da dikkatsizlik ve gevşeklikten kaynaklanır. Bunun dışında râvinin "asl" denilen rivayet kaynağından uzak kalması, aile fertleri veya kâtibî, arkadaşı gibi yakınları tarafından bu kaynağa müdahale edilmesi yahut kendisine ait olmayan bir nüshadan hadis nakletmesi de önemli telkin sebepleridir. Simâk b. Harb, Atâ b. Sâib, Ebân b. Ebû Ayyâş, Saîd b. Ebû Arûbe, İbn Ebû Zî'b, Hammâd b. Seleme, Hârice b. Mus'ab, Abdullah b. Lehîa, Şerîk b. Abdullah, Yezîd b. Hârûn, Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, Osman b. Heysem, Ârim el-Basrî, Süveyd b. Saîd, Hişâm b. Ammâr ve Süfyân b. Vekî gibi birçok râvi telkine mâruz kalmıştır.

Râviler bazan mezhep taassubu, kıskançlık veya düşmanlık gibi sebeplerle, bazan

da ilim ve zabt durumlarını tesbit etmek amacıyla telkine muhatap olmuşlardır. İbnü'l-Ciâbî'nin kendisine gelip bir kese dirhem veren bir grup Şii'nin sözüne uyarak, "... ve Emîrül'l-mü'minîn Ali b. Ebû Tâlib söylendiğine göre Bağdat'a gelmiştir" diye Hz. Ali'yi Bağdat'a gelen muhaddisler arasına kaydetmesi ve arkasından, "Kitabına eklediğin bu haberi sana kim verdi?" diye soranlara gelen Şii grubu kastederek "şu adamlar" cevabını vermesi (Hatîb, *Târîḫü Bağdâd*, I, 90) mezhep taassubundan kaynaklanan bir telkin örneğidir. Telkin, bir râvinin ezberinde veya kitabındaki rivayetleri ne kadar bildiğini ve ne ölçüde aslına uygun şekilde koruduğunu tesbit yöntemi olarak da kullanılmıştır. Katâde b. Diâme, Ebû'l-Esved ed-Düelî ve Seleme b. Alkame'nin, "Arkadaşının rivayette bulunurken yalan söyleyip söylemediğini anlamak istersen ona telkinde bulun" şeklindeki sözü (Hatîb, *el-Kifâye*, s. 180) bu duruma işaret eder. Buhârî'nin Bağdat'a ilk gidişinde, ilim ve hıfz derecesini ölçmek için kalabalık bir mecliste sened ve metinleri birbirine karıştırılmış 100 hadisin on kişi tarafından onar onar kendisine telkin edilmesi bu amaca yöneliktir. Sâbit el-Bünânî, Ebân b. Ebû Ayyâş, Muhammed b. Aclân, Mûsâ b. Dînâr, Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn, Hasan b. Süfyân ve Ebû Ca'fer el-Ukaylî gibi muhaddisler de aynı maksatla telkine tâbi tutulmuştur.

Pek çok örneği bulunmakla birlikte telkine râvinin ilim ve zabt durumunu, dikkat ve titizliğini belirlemek gibi meşrû bir gaye dışında başvurulması hoş karşılanmamış, hatta rivayetler üzerinde yapılan kasıtlı değişiklikler bir tür hadis uydurma olarak kabul edilmiştir (İbn Hacer el-Askalânî, s. 43). Abdân el-Ahvâzî hadis râvilerine böyle telkinlerde bulunan Abdülvehhâb b. Atâ'yı bundan menetmiş, Muhammed b. Aclân kendisini telkin yoluyla sınamak isteyen öğrencilerine beddua etmiş, Yahyâ b. Maîn bu yolla hıfzını denemek istediği Fazl b. Dükeyn'in fiilî saldırısına uğramıştır (Şemseddin es-Seḥâvî, I, 276-277, 355). Telkin hadisin metniyle ilgili olabileceği gibi isnadıyla da ilgili olabilir. Daha çok mevkuf bir hadisi merfû, mürsel bir hadisi mevsul hale getirmek amacıyla yapılan bu telkinlere mâruz kalan râviler arasında Süfyân b. Vekî ve Hişâm b. Ammâr zikredilebilir. Simâk b. Harb'in her zaman İkrime'den rivayet ettiği bir sözü için, "İbn Abbas'tan naklen değil midir?" şeklinde telkinde bulunanlara "evet" demesi isnadla ilgili telkinin örneğidir (Fesevî, III, 209). Hadislerde telkin konusu daha çok

usul ve ricâl kaynaklarında ele alınmıştır. Telkin, ilk döneme ait bazı usul kitaplarında ayrı başlık altında yer alsa da (Hatîb, *el-Kifâye*, s. 180 vd.) daha sonraki kaynaklarda genellikle rivayeti makbul olan ve olmayan râviler arasında ve zabt meselesi içinde işlenmiştir. Özellikle zayıf râvilerle tahsis edilen ricâl kitapları ile Sibt İbnü'l-Acemî'nin ihtilâta mâruz kalan râvilerle dair *el-İğtibâ't bi-ma'rifeti men rumiye bi'l-ihtilâl*'ı gibi eserler konuya dair farklı örnekler ihtiva etmektedir.

Telkini kabul etmek genelde bilinçli yapılan bir zabt kusuru olmamakla birlikte râvinin gafletini mâzûr göstermez ve onun rivayet ehliyetini ortadan kaldırmaz. Bu sebeple râvinin yapılan telkini kabul etmesi önemli bir kusur sayılmış, sürekli telkine açık olduğu bilinen râvinin rivayetleri reddedilmiştir (a.g.e., s. 181). Ancak önceki hıfz ve itkân sahibi iken daha sonra telkin kabul edenin sadece telkinden sonraki rivayetleri terkedilir. Telkine ne zaman açık hale geldiği bilinmeyen râvilerin rivayetlerinde ihtilâta görüldüğü gibi tevakkuf edilir. Hangi amaçla ve hangi yolla yapılsa yapılsın telkin sonucu nakledilen hadisler münker sayılır. Çağdaş müelliflerden İman Ali el-Abdülganî "et-Telkin fi rivâyeti'l-eḥâdiş" başlıklı makalesinde telkini ayrıntılı biçimde incelemiştir (*Mecelletü's-Ser'at ve'd-Dîrâsâti'l-İslâmiyye*, XXI/66 [Küveyt 1427/2006], s. 17-74).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "İkn" md.; Fesevî, *el-Ma'rîfe ve't-târîh*, III, 209; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 355; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, I, 90; a.mlf., *el-Kifâye* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim), Beyrut 1406/1986, s. 180-182; Zeynüddin el-İrâkî, *Fethu'l-muḡîş*, Beyrut 1421/2001, s. 176; İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü'n-naẓar*, İsmâiliyye 1409/1989, s. 43, 47; Şemseddin es-Seḥâvî, *Fethu'l-muḡîş*, Beyrut 1403/1983, I, 276-277, 355, 356; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Beyrut 1399/1979, I, 339; Emîr es-San'ânî, *Tavziḥu'l-efkâr* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1366, II, 257-258; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 68, 296, 308-309, 334-335; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 402; Emin Âşıkutlu, *Hadiste Ricâl Tenkidi*, İstanbul 1997, s. 100 vd., 105-107, 133, 138-139.

EMİN ÂŞIKUTLU

TELLÂL

(bk. DELLÂL).

TELMÎ

(bk. MÜLEMMÂ').

TELMÎH

(التلميح)

İslâm edebiyatlarında bir âyete, bir hadise, kıssa, olay, vecize, atasözü vb.ne gönderme yapma sanatı.

Sözlükte "göz ucuyla bakmak; ışık ortaya çıkmak, parıldayıp görünmek" anlamlarındaki **lemh** kökünden türeyen **telmih** "bir şeye işaret etmek, üstü kapalı söylemek, sezdirmek" mânasına gelir (*Lisânü'l-'Arab*, "lmh" md.). Belâgat ilminin bedî' koluna ait bir terimdir. Telmih ile sözü uzatmaya gerek kalmadan ifade, "Ârif olana sadece işaret yeter" (el-ârifü yekfihü'l-işâre) kabilinden bilinen ve değerli olan bir hususa işaret edilerek kuvvetlendirilir. Ancak ifadede telmih yapıldığı ve neye telmihte bulunduğu anlaşılmalıdır. Aksi takdirde telmihle söz güçlendirileceği yerde kapalı (muakkad) hale getirilerek anlatım zorlaştırılmış, âdeti bir bilmeceye dönüştürülmüş olur ki, bu da ifadede bir kusur sayılır. Telmihi nazmın güzelliğini artırıcı ve anlamını genişletici olması yanında süsleyicisi olarak muhtemelen ilk defa ele alan dilci Fahrreddin er-Râzî'dir. Râzî telmihi, "sözün içinde yaygın bir mesele, nâdir şiire veya meşhur bir kıssaya işaret edilmesi" şeklinde tanımlamıştır (*Nihâyetü'l-icâz*, s. 288). Hatîb el-Kazvî'nin telmihten "serikat" (şiir intihalleri) bölümünde söz etmiş ve bu sanatı "bir kıssaya veya bir şiire kendisi zikredilmeden işaret edilmesi" diye tarif etmiştir (*Şürûhu't-Telhîş*, IV, 524). Sa'deddin et-Teftâzânî, İbn Ya'kûb el-Mağribî, Bahâeddin es-Sübkî, İsmâüddin el-İsferâyînî gibi *Telhîşü'l-Miftâḥ* şârihleri bu konuda Kazvî'yi izlemiş, Müeyyed-Billâh el-Alevî, İbn Kayyim el-Cevziyye, İbn Hicce ve Süyûtî gibi müellifler de buna farklı bir şey ilâve etmemiştir. Teftâzânî nazımda ve nesirde kıssa, şiir ve mesele telmih olmak üzere telmihin altı türünden söz etmiştir (*el-Muṭavvel*, s. 374). İbn Ma'sûm "sona erdirilmedikçe son bulmayan bir konu" dediği telmihi âyet, meşhur hadis, meşhur şiir ve mesel telmihleri şeklinde dört gruba ayırmış, konuyu bol örnekle ve daha düzenli bir anlatımla ortaya koymuştur (*Envârü'r-rebî',* IV, 307-310). Şehâbeddin Mahmûd el-Halebî ile Ahmed b. Abdülvehhâb en-Nüveyrî telmihi bir tazmin türü saymıştır (*Hüsnü't-tevessül*, s. 242; *Nihâyetü'l-ereb*, VII, 127).

Belâgat kitaplarında telmihin türleri şöyle sıralanmaktadır: 1. Şiirde kıssaya telmih örneği olarak Ebû Temmâm'ın mıs-

raları verilir: Şair içinde sevgilisinin bulunduğu kervana akşamın alaca karanlığında yetişmiş, sevgilisi devesinin üzerindeki mahfesinden yüzünü gösterince şaşkına dönmüş, bunun üzerine Yûşa' peygamberin zorbalarla yaptığı savaş yarıda kalmasın diye, her türlü eylemin yasaklandığı cumartesi gününün gelmemesi için cuma güneşinin batmaması veya batan güneşin tekrar doğmaması talebiyle dua etmesi ve duasının kabul edilmesi kıssasına telmihle sevgilinin cemalini güneşe benzetmiştir: "فوالله ما أدري أحلام نائم / أَلَمْتُ بنا" "فوالله ما أدري أحلام نائم / أَلَمْتُ بنا" (Artık vallahi bilemiyorum, bir düş müdür saran bizi, yoksa kervanda Yûşa' mı var!). Harîrî'nin şu sözü hem şiire hem kıssaya telmihtir: "فَبْتَ بَلِيلَةَ نَابِغَةٍ وَأَحْزَانٍ" "فَبْتَ بَلِيلَةَ نَابِغَةٍ وَأَحْزَانٍ" (Bir Nâbiga gecesi geçirdim, Ya'kûb hüznüleri yaşadım). Burada, Câhiliye şairi Nâbiga ez-Zübeynî'nin Hîre Kralı Nu'mân b. Münzir'in ölüm fermanını duyunca geçirdiği üzüntü ve korku dolu geceyi tasvir ettiği şu beyte telmih vardır: "فَبْتَ كَأَنِّي سَاوِرَتِي" "فَبْتَ كَأَنِّي سَاوِرَتِي" ([Tehdit haberi üzerine] öyle bir gece geçirdim ki sanki ince ala renkli, dişlerinde öldürücü zehir bulunan bir yılan beni sokmuştu). Harîrî sözün ikinci kısmında Hz. Ya'kûb'un çektiği üzüntüye işaret etmiştir.

2. Şu beyit şiirde şiire telmih yaygın örneklerindendir: "لعمرو مع الرضاء و النار تلتظي / أرقى و أحفى منك في ساعة الكرب" (Vallahi, kızgın toprak ve tutuşmuş ateşle Amr kara günde senden daha şefkatli ve daha yufka yüreklidir). Bu beyitte merhametsizler için atasözü olarak da kullanılan şu beyte telmih vardır: "المستجير بعمرو عند كربته/كالمستجير من الرمضاء بالنار" (Kötü gününde Amr'dan yardım isteyen / Sıcak topraktan kaçıp ateşe sığınan gibidir) (Teftâzânî, s. 375). Burada Tağlib ve Bekr kabilelerinin reisi Küleyb b. Rebîa'nın kayınbiraderi Cessâs b. Mürre tarafından ağır yaralanmasına, onun su talebine Cessâs'ın olumlu cevap vermemesine ve ayrıca Amr b. Hâris'in de hem su vermemesi hem son darbelerle ölümünü noktalamış olmasına telmih vardır.

3. Utbî'nin şu sözü mensur bir ibarede atasözüne telmihe bir örnektir: "فيا لها من هرة / تعق أولادها" (Yav-rularını bir haftalıkken yiyen kediden daha hunhar) meseline telmih vardır (*Şürûhu't-Telhîş*, IV, 528). Güzel ve parlak olması açısından tevriye üslûbuyla Bedr diye adlandırılan güzel bir insan hakkındaki şu dize-lerde ehl-i Bedr hadisine telmih vardır: "Ey Bedr, ailen bana cevretti / Sana cüretlenmeyi öğretti // Sana benimle vuslatının çir-